

JASMINA SIROVEC, DRAGICA BAREŠIĆ

GRADSKI ZAVOD ZA PROSTORNO UREĐENJE
HR – 10000 ZAGREB, REPUBLIKE AUSTRIJE 18

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 712.035 (4):712.25:726.711 (497.5 ZAGREB)

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – RAZVOJ ARHITEKTURE I URBANIZMA

I OBNOVA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

2.01.05 – VRTNA I PEJSAŽNA ARHITEKTURA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 04. 01. 2005. / 24. 03. 2005.

CITY BUREAU FOR PHYSICAL PLANNING
HR – 10000 ZAGREB, REPUBLIKE AUSTRIJE 18

SUBJECT REVIEW

UDC 712.035 (4):712.25:726.711 (497.5 ZAGREB)

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

AND RESTORATION OF THE BUILT HERITAGE

2.01.05 – LANDSCAPE ARCHITECTURE AND LANDSCAPE DESIGN

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 04. 01. 2005. / 24. 03. 2005.

PERIVOJ SAMOSTANSKOGA SKLOPA SV. FRANJE KSAVERSKOG U ZAGREBU

PARK OF ST FRANJO KSAVERSKI'S MONASTERY COMPLEX IN ZAGREB

BAROK
PERIVOJ
SAMOSTANSKI SKLOP
SV. FRANJO KSAVERSKI
ZAGREB

BAROQUE
PARK
MONASTERY COMPLEX
ST FRANJO KSAVERSKI
ZAGREB

Perivoj sv. Franje Ksaverskog jedan je od najstarijih objekata parkovne arhitekture u Zagrebu. Osnovan je početkom 17. stoljeca i postao je značajno prostenište (kalvarija) izvan grada. Ovim člankom analiziraju se njegova obilježja, mijene tijekom povijesnoga razvoja, očuvanost povijesne matrice, mogućnosti obnove i njegovo značenje u povijesti okolnoga prostora grada Zagreba.

The park of St Franjo Ksaverski's Monastery Complex is one of the oldest examples of landscape architecture in Zagreb. Designed in the early 17th century, it later became an important out-of-town annual fair site. This paper gives an analysis of its features and historical changes, the preservation of its historical matrix, possibilities of its renovation and its significance in the history of Zagreb's surroundings.

UVOD

INTRODUCTION

Svetište sv. Franje Ksaverskog plod je isusovačke pastoralne i kulturne djelatnosti u 17. i 18. stoljeću. Jedna je ladanjska kapelica prerasla u veliko prostenište. Kalvarija pred crkvom jedinstvena je možda i u svijetu – zbog ugođaja za meditaciju te povijesnoga i liturgijskoga značenja. Nedugo zatim na potezu od grada prema Ksaveru razvili su se najljepši gradski vrtovi i perivoji.

Ovaj je članak pokušaj da se dosad poznati podaci o perivoju i cjelokupnom samostanskom sklopu objedine u cjelinu, te da se prostorne mijene toga prostora prikažu kao logičan slijed preobrazbi kako se mijenjao grad Zagreb ali i cjelokupan prostor Ksaverske doline i samostanskoga sklopa sv. Franje Ksaverskog. Korisni su svi dostupni izvori, stručna i znanstvena literatura, stručni elaborati, stare karte i gradske institucije (Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Gradski zavod za prostorno uređenje, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Hrvatski državni arhiv, Povijesni arhiv), te su konzultirane osobe nadležne za zaštitu perivoja. Svi podaci osnova su za analizu promjena u perivoju i oko njega.

NASTANAK SKLOPA SV. FRANJE KSAVERSKOG

ORIGIN OF ST. FRANJO KSAVERSKI'S MONASTERY COMPLEX

Samostanski sklop sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu nalazi se na sjevernom izlazu iz grada prema Medvednici, između Cmroka i Mi-

goja, iznad potoka Medveščak. Nedaleko je raskrižje za Gračane i Šestine. Dijelovi svetok-saverskoga sklopa bili su:

- Kurijica, poslije Mallinova gostionica, 1618.
- Vrt oko kurije, prvi prikazan na planu iz 1863.
- Isusovački ljetnikovac, kasnije vila Mallin, 1730.-1736.
- Barokni perivoj s križnim putom, izveden oko 1720. godine.
- Crkva sv. Ksavera iz 1752. godine.
- Mallinov perivoj, početak 1860. godine.
- Samostan, izgrađen 1925. godine.

Početak 17. stoljeća počinje izgradnja i uređenje toga prostora. Od 1603. godine u Zagrebu djeluju isusovci koji kupuju parcele, te 1608. godine grade vilu-ljetnikovac koji nazivaju sv. Ksaver. Ime sveti Ksaver prvi je put zabilježeno 1647. godine. Poslije, ukinućem reda isusovaca, posjed mijenja vlasnika i prelazi u ruke obitelji Mallin, koja uz sklop ljetnikovca uređuje perivoj. Povodom kanonizacije sv. Franje Ksaverskoga, grof Nikola Mirko Erdödy 1658. godine gradi kapelu sv. Franje Ksaverskog u blizini isusovačkoga kolegija (ljetnikovca). Godine 1675. kapela je završena i uređena.

Sv. Ksaver od 1688. godine postaje značajno prosteničko mjesto u Hrvatskoj, a kapela je bila obnavljana u više navrata 1675., 1690., i 1715. godine. Ova kapela nije se nalazila na mjestu današnje crkve, već malo južnije, na mjestu križnoga puta. U doba isusovca Stjepana Bengera dolazi do promjena na tome prostoru. Benger je dao napraviti bakrorez zavjetne slike Ksaverova svetišta 1733. godine (sl.2.), pa je svojom propagandnom ulogom bakrorez trebao skupiti milodare za uređenje budućega sklopa sv. Ksavera. Bakrorez prikazuje: prilaz s portalom, dva stupa i stubište nakon kojega slijedi Kalvarija s tri križa. Dalje iza stubišnog uspona pruža se kapelica s tornjićem. Značenje bakroreza nije samo u prikazu, već je on ujedno i najstariji podatak o vrtnoj arhitekturi u Zagrebu, gdje su pejzaž, arhitektura i skulptura kao osnovni elementi kreiranja prostora objedinjeni u jedno.

Smatra se da je perivoj izveden oko 1720. godine.¹ Isusovac Stjepan Benger zaslužan je za daljnje uobličjenje Ksaverskoga sklopa (1731.-1733.). Mnogo kasnije Miroslav Vanino detaljno je opisao spomenute radove: „Benger je podigao kamenu Kalvariju, a otprilike 100 koracija dugi prilaz crkvi ukrasio je s deset postaja križnog puta, kamenim kipovima, te raznim drvećem, vockama i grmljem, sve skladno i po mjeri. Na početku prilaza postavljen je visok kameni portal... Slijeva i zdesna (na vanjskoj strani) na ukrašenom stalku stajase po jedan andeo čuvar s djetetom. Kad je ho-

¹ JURČIĆ-JAKOVČEV, 1998.

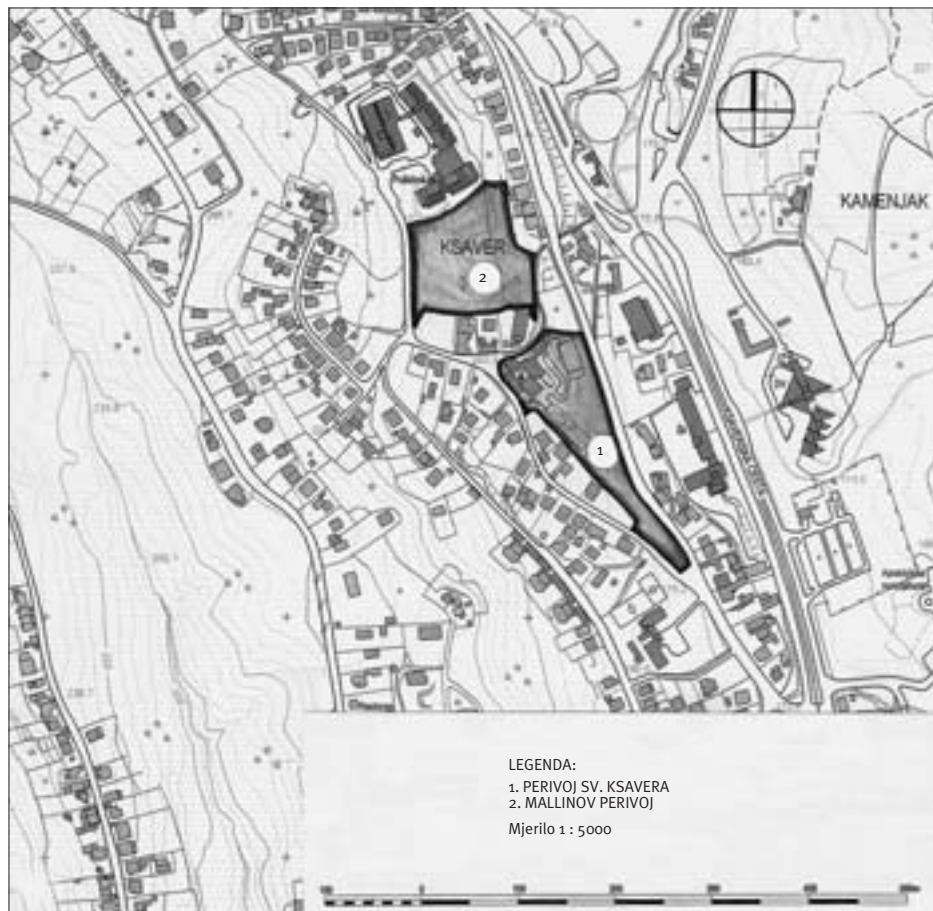
dočasnik ušao kroz portal, našao se pred dva visoka okrugla stupa od kamena, koji još i danas stoje: na desnom je kip sv. Ivana Nepomuka, na lijevom kip sv. Franje Ksavera... S lijeve i desne strane prilaza postavio je Benger 10 kapelica križnog puta, kojima poslije dodase još dvije. A 1742., nakon Bengerove smrti, umetnute su u deset postaja slike, koje paralelno prikazivahu prizore iz muke Gospodinove i mučnog apostolskog truda Ksavera u Indiji.”²

Na čistini križni put završava Kalvarijom, ispod koje je postavljen Isusov grob. Ondašnji izgled portala, prema starim fotografijama iz 1880. godine (sl. 3), predstavlja portal oštećen u velikom potresu. Iza portala bio je grabov gaj, a na početku prije postaje križnoga puta, nalaze se dva stupa s kipovima koji su već spomenuti. Iza njih, na udaljenostima od oko 10 metara, u cik-cak liniji, slijedi 10 postaja i na povišenom platou još dvije, izvedene kao male kapelice s nišama i slikama na žbuci. Slike križnoga puta umetnute su u kapelice 1742. godine, a uz njih i prikazi iz života sv. Franje Ksaverskoga. Aleja se s postaja vrlo blago uzdiže prema Kalvariji, na kojoj su stajala tri drvena križa, a 1840. godine zamijenjena su kamenim križevima. Odmah ispod njih, u grubo obzidanoj špilji, Kristov je grob s kamenim ležecim kipom Krista. Dalje uzbrdo vode stube do platoa i ulaza u kapelicu.

Godine 1758. stara se kapela ruši. Isusovci na prostoru između nje i nove crkve sade drveće koje se razvija u prekrasan gaj, kako tvrde suvremenici. Kalvarija se ovdje već otprije nalazila. Isusovci uređuju križni put od Kalvarije do ulaznoga portala prema cesti koja vodi u Šestine. Umjesto 14 postaja križnoga puta isusovci postavljaju samo 12 postaja.

Još prije, 1748. godine za biskupa Branjuga, počinje gradnja nove crkve sv. Franje Ksaverskog, nešto sjevernije od stare kapelice. Gradnja je trajala od 1752. godine, i to pod nadzorom isusovca Matije Jušica. Ideja biskupa Branjuga bila je glavna smjernica u novome oblikovanju prostora. Uređeno je terasasto stubište do crkve. Do godine 1758., u novoj su crkvi korišteni preneseni oltari iz stare kapele, a otad se koriste novi, naručeni oltari. Iste su godine, 1754., podignute kamene stube pred crkvom. Također, hortikulturno je uređen grabik s novim drvećem. Formira se skladna zelena aleja koja vodi od crkve. U aleji se nalaze postaje križnoga puta.

Godine 1773. isusovački red je ukinut, crkva postaje područnom kapelom župe sv. Marka. Crkva i park počinju propadati. Isusovački ljetnikovac kupnjom prelazi u vlasništvo obitelji Mallin. Godine 1840. biskup Juraj Haulik pokreće obnovu postaja i Kalvarije (zamjena drvenih križeva kamenim) o vlastitu trošku.

Godine 1867. obavljaju se mali popravci križnoga puta. Tek je 1896. godine crkva donekle obnovljena. Godine 1925., povodom proslave hrvatskoga kraljevstva obnovu sv. Franje Ksaverskog pokreće društvo Hrvatska žena. Iste godine, cijeli sklop s crkvom preuzimaju franjevci trecoredci (glagoljaši). Prema fotografiji iz 1925. godine (sl. 12), na samostanskom sklopu sv. Ksavera vidi se crkva sa samostanom i Mallinovu kurijom. Kurija na Mallinovu posjedu bila je sagrađena u razdoblju od 1736. do 1737. godine, stambeno-gospodarskoga karaktera, za boravak isusovaca na njihovu posjedu nedaleko od crkve. Zgrada je imala dvostrešan krov i sve građevinske karakteristike sredine 18. stoljeća, a obnovljena je sredinom 19. stoljeća.

Nadbiskup Alojzije Stepinac osnovao je župu sv. Franje Ksaverskog 24. kolovoza 1942. godine te nakon Drugoga svjetskog rata vodi križni put na Kalvariji i održao propovijed.

CRKVA SV. FRANJE KSAVERSKOG

ST. FRANJO KSAVERSKI'S CHURCH

Nakon dogradnje dviju postaja križnoga puta, 1748. godine počinje gradnja nove crkve sv.

SL. 1. SITUACIJA NA HRVATSKOJ OSNOVNOJ KARTI, IZVORNO MJERILO 1:5000
FIG. 1 LAYOUT PLAN ON THE CROATIAN MAP, ORIGINAL SCALE 1:5000

SL. 2. BAKROREZ SV. FRANJE KSAVERSKOG IZ 1733.
FIG. 2 ST FRANJO KSAVERSKI, ENGRAVING, 1733

Franje Ksaverskog. Cijelu je skrb oko gradnje preuzeo o. Matija Jušić, koji je upravljao gradnjom i priveo je kraju. Crkva je 1749. godine bila završena, a 1752. blagoslovljena. Veliko stubište kao ulaz u crkvu dovršeno je 1754. godine i izvedeni su pokrajnji oltari sv. Marije, 1756. godine novi pokrajnji oltar sv. Alojzije Gonzage, a glavni oltar, na koji je smještena slika sv. Franje Ksaverskog, podignut je 1757. godine. Crkva je jednobrodna i longitudinalna, završava kupolom sa sesterostranom lanternom koja se izdiže nad svetištem kao karakteristikom prostenjarskih crkava. Srednji dio crkve pokriva dvostrešni krov koji odudara od atike glavne fasade. Crkva se ubraja u skromne barokne objekte kakvi su česti u našim krajevima u 17. stoljeću. Karakteristično je konkavno glavno pročelje, podijeljeno snažnim pilastrima i vijencima u tri horizontalna i tri vertikalna polja.

Godine 1763. svetiste sv. Ksavera postaje poznato diljem Hrvatske. Ukidanjem isusovačkoga reda 1773. godine zapušta se cijeli sklop, a tek 1925. godine sklop preuzimaju fratri franjevci trećoredci, te se ukazala potreba za dogradnjom samostana – stambenoga sklopa franjevac trećoredaca. Za dogradnju samostana postojala su četiri prijedloga, od kojih je jedan Brune Bauera, a tri Ćirila Ivekovića. Ivekovići projekti (iz 1924. godine) predviđaju izgradnju samostana s jugozapadne strane crkve, do ulice Naumovac, jednim dijelom prislonjenoga uz crkvu³ (sl. 4). Drugi Ivekovićev prijedlog postavlja samostan kao slobodnostojeću građevinu na sjever, odmah iza crkve. Sjeverna strana pokazuje dvokatnicu, dok se s juga pretvara u trokatnicu zbog kosine terena. Treći prijedlog predviđa postavu slobodnostojeće građevine s istočne strane crkve. Sva su tri prijedloga odbačena.

Godine 1925. arhitekt Bruno Bauer daje novi prijedlog, koji je iste godine i izveden. Predloženi projekt predviđa izgradnju samostana u dvije faze. Prva je faza dogradnja istočnoga krila, što se u dvije točke oslanja na crkvu i zatvara unutarnje dvorište. Druga je faza izgradnja sjevernoga krila, koje se cijelom masom naslanja na crkvu, u koju zadire gabaritom do ispred kupole, presijecajući vijenac i pročelje crkve. Treća faza, koja nije bila predviđena u prvome prijedlogu arhitekta Bauera, jest dogradnja sa zapadne strane crkve. Za nju su izrađena dva projekta. Jedan, Josipa Wirta, predviđa dogradnju dvorane uz jugozapadno pročelje crkve. Drugi je projekt ponovno prijedlog Brune Bauera, koji predviđa dogradnju dvorane i stambenoga prostora na prvome katu, uz jugozapadno pročelje crkve. Bauerovo rješenje s elementima hrvatskoga baroka nije narušilo ukupnu sliku sklopa i

zadržalo je tipičnu aksijalnost barokne arhitekture.

Tako je samostan građen u tri faze: prva 1925., druga 1930. i treća faza 1938. godine. Posljedica je takva načina izgradnje stvaranje pojedinih zatvorenih cjelina, nepovezanih internom komunikacijom. Nakon Drugoga svjetskog rata, 1949. godine, obavlja se popravak crkve od strane Konzervatorskoga zavoda, a 1983. rekonstruira se kupola iznad svetišta. Godine 1981. dolazi do novoga samostanskog širenja, sjeveroistočno od crkve; malo niže arhitekt Berislav Vinković projektira zgradu s gospodarskim prostorima. A u razdoblju 1989.-1996. provodi se cjelovita obnova i nadogradnja samostana te unutrašnje uređenje (arh. Vera Marsić).⁴

ANALIZA I VALORIZACIJA PROSTORA SV. KSAVERA KROZ KARTOGRAFSKE PRIKAZE

ANALYSIS AND SPACE EVALUATION IN MAPS

Naziv Ksaverske doline, odnosno današnje Ksaverske ceste, u vezi je s kapelom sv. Ksavera koju je 1658. godine podigao grof Nikola Erdödy, a prikazana je na karti 1785. godine koju je nacrtao geometar zagrebačke županije Ivan Baptista Bachini (DAZ u Zagrebu, Zbirka nacrti i mapa). Na karti nisu ucrtane obje obale potoka, ali je definirano stanje u dolini pri kraju 18. stoljeća. zila kucavica Ksaverske doline bio je potok Medveščak, granica između gradskoga područja na desnoj obali potoka i područja crkvenoga pretežnog Zagrebačkoga kaptola na lijevoj, istočnoj obali. Na istočnoj strani Medveščaka bila je cesta koja je izlazila iz Nove Vesi i vodila u sela pod Medvednicom. Sjevernije od kapele sv. Ksavera odvajalo se korito, a odvojkom je tekla voda za pogon mlinova. Mlinova je bilo na potoku Medveščak i sjevernije od Ksaverske doline te južnije ispod Nove Vesi i Kaptola, sve do Kravoga mosta. Istočno od potoka Medveščaka, na padini uzvisine, bili su zasadeni vinogradi (danas Mirogojska cesta i Mirogoj).⁵ Potok Medveščak imao je važnu ulogu u formiranju toga prostora.

Nesuglasice i krvavi sukobi između gradske općine i Kaptola oko podizanja mlinova okončani su sporazumom iz 1392. godine.⁶ Utvrđeno je da od područja današnje Jurišićeve ulice od Kravoga mosta ne smije nitko graditi mlin. Odavde prema sjeveru, do novoveškoga groblja (jugozapadno uz Mirogojsku cestu), smije Kaptol graditi mlinove, i to na istočnoj obali potoka, a dalje prema sjeveru do Gračana smiju graditi građani Gradeca, i to na za-

SL. 3. IVAN STANDL: PORTAL KSAVERSKOGA SVETIŠTA NAKON POTRESA 1880.

FIG. 3 IVAN STANDL: PORTAL OF THE SANCTUARY AFTER THE 1880 EARTHQUAKE

3 MARSIC, 1998.

4 PREMERL, 1998.

5 DOBRONIĆ, 1998.

padnoj obali potoka. Korito potoka Medveščak ležalo je prenisko, stoga je za potrebe mlinačenja prokopan mlinjski kanal 1864. godine, nazvan kasnije Melinski potok, a tekao je između današnje Medvedgradske ulice i Krvačeva mosta.

Gradečki mlinovi bili su prvi oblik izgradnje koji zatječemo na tom prostoru, poznatom po šumama, vinogradima i pašnjacima. U 17. stoljeću započinje izgradnja sklopa sv. Ksaver iako se početkom 16. stoljeća spominje kapelica sv. Mirka, po kojoj je to područje prije nosilo naziv. Kapelica sv. Mirka je jednokatni objekt ljetnikovca koji su podigli isusovci 1608. godine, otkupivši od tadašnjega zagrebačkog liječnika Rosenberga i seljaka Antuna Glasića posjede na kojima su se nalazili vinogradi, suma i nekoliko jutara zemlje. Godine 1657. u „isusovačkom vinogradu koji se nekada zvao sveti Mirko” gradi se kapelica koja je 1658. posvećena sv. Franji Ksaverskom. Tom je prilikom ureden okolni prostor – pristupni put s juga, o čemu svjedoči bakrorez iz 1733. godine.

Polovicom 19. stoljeća prvi se put pojavljuje pregled većega zagrebačkog teritorija, tadašnje zagrebačke okolice od podnožja Medvednice (sjevernije od Sestina) do preko Save, od Jačmenika kod Gornjega Vrapca na zapadu do potoka Štefanovca na istoku. Glavna točka u Ksaverskoj dolini bila je kapela sv. Ksavera – mala kapela iz sredine 17. stoljeća s pristupnim stubištem i postajama križnoga puta, te jednokatna kuća za boravak u prirodi koju su podigli isusovci 1736. i 1737. godine.

Tijekom 18. stoljeća gradi se i „suknara” koja je koristila vodu za pogon potoka Medveščaka (1774. godine njezin je rad potpuno obustavljen). Mlinovi nisu bili jedina „poduzeća” koje je pokretala voda Medveščaka. Poduzetni veleposjednik u Ksaverskoj dolini, Franjo Rempfl, u prvoj polovici 19. stoljeća nastojao je vodu iskoristiti u druge svrhe – osnovao je tvornicu ulja, a 1844. godine i „lječilište hladnom vodom u Svetom Ksaveru”. Ksaverska dolina postala je atraktivno izletišta Zagrepčana.⁷

Godine 1783. ukinut je red isusovaca, pa posjed crkve sv. Ksavera, odmaralište i mala zidana kuća prelaze u privatne ruke. Cijeli je posjed kupio 1840. godine Ivan Mallin, član grčke trgovačke obitelji naseljene u Zagrebu. Nakon dr. Ive Mallina brigu o parku preuzima njegov sin Naum Mallin, kojega smatraju osnivačem perivoja podignutog oko stare obiteljske kurije. On je zasadio dva kalifornijska mamutovca – budućih zaštitnih znakova perivoja. *Sequoia dendron giganteum* najsta-

riji su primjerci u Zagrebu i okolici, a posađeni su samo nekoliko godina nakon što je ta vrsta 1853. godine prvi put donesena u Europu iz Kalifornije. Naime, kasnije u 19. stoljeću, u perivoje se unose egzotične vrste, a u Italiji se s početkom 19. stoljeća proširila kamelija. Mallinov park predstavlja najljepšu i najvrjedniju zbirku crnogoričnoga drveća te je primjer uspjele aklimatizacije raznih egzota u ovome kraju. Dendrološki materijal po površini maloga arboretuma bio je vrlo bogat i u njemu je raslo oko 60 različitih vrsta drveća i grmlja.⁸

U razvojnom procesu urbanizacije Ksavera razlikuju se faze u kojima prostor bilježi osnovne urbane promjene koje su utjecale na karakteristike ambijenta i njegove matrice. Osnovni elementi prepoznatljive matrice Ksavera toga doba i proteklih stoljeća svode se na: u potpunosti sačuvan reljef toga dijela podbrežja; prirodne vodotoke doline Medveščaka s istočne strane Ksavera te zelene obronke Tuškanca, Cmroka i Prekrižja sa zapadne strane; komunikacije prilagođene topografiji tla, slobodno vođene u pejzažu Ksavera, kojima se pristupalo s juga iz grada, a to su današnja Jandrićeva ulica (nekad Ksaverska), koja se nastavlja prema sjeveru i Sestinama, te ulica Naumovac koja je vodila prema sjeverozapadu – Gornjem Prekrižju. Ovim povijesnim komunikacijama priključuju se pješaćki pristupi s Jurjevske ulice i Cmroka, s Prekrižja i iz današnje Jandrićeve ulice odnosno Gračanske ceste. Posljednji i bitni urbani elementi citavoga prostora toga doba odnose se na interpolaciju sklopa ljetnikovca i crkve sv. Ksaver, u koje su podnožju, s istočne strane, interpolirani objekti starih mlinova.

Na karti iz 1878. godine postoji regulacijska osnova Zagreba kojom su planirane ulice Donjega grada i ulice južno od Vlaške. Određene su i ceste sjeverne okolice grada: Fučkov jarak, Mirogojska cesta, Mlinarska i Gračanska cesta, Sv. Ksaver, Prekrižje Dolnje, Tuškanac, Pantovčak, Goljak, Jelenovac, Vinogradska cesta, Vrhovac, Kunišćak, Sv. Duh. Novost je osnutak „općeg skupnog groblja” na bivšem Gajevu posjedu na Mirogoju.

Godina 1889. presudna je u konačnom formiranju Donjega grada, zacrtan je potez zagrebačke zelene potkove. Gornji grad i Kaptol ostaju povijesne cjeline. Sredinom 19. stoljeća započeta je urbanizacija grada, ruše se gradska utvrđenja i na tim se mjestima osnivaju parkovi i šetališta. Neki su, kao i Mallinov, na privatnom posjedu, a poslije su pretvoreni u gradske parkove. Tada su nastala tri vrijedna vrtlarska ostvarenja: Alagovičev vrt u Novoj Vesi, Alagovičev Ribnjak i Vrhovac-Haulikov Maksimir – najveće ostvarenje pejzažne umjetnosti.

Križni put i Kalvarija obnavljaju se temeljito 1925. godine. Prema nacrtu arhitekta Ćirila

SL. 4. ĆIRIL IVEKOVIC: PROSTORNA SKICA CRKVE I PRIJEDLOGA ZA ISTOČNO KRILLO SAMOSTANA, 1925.
FIG. 4 ĆIRIL IVEKOVIC: SKETCH OF THE CHURCH AND A PROPOSAL FOR THE MONASTERY'S EASTERN WING, 1925

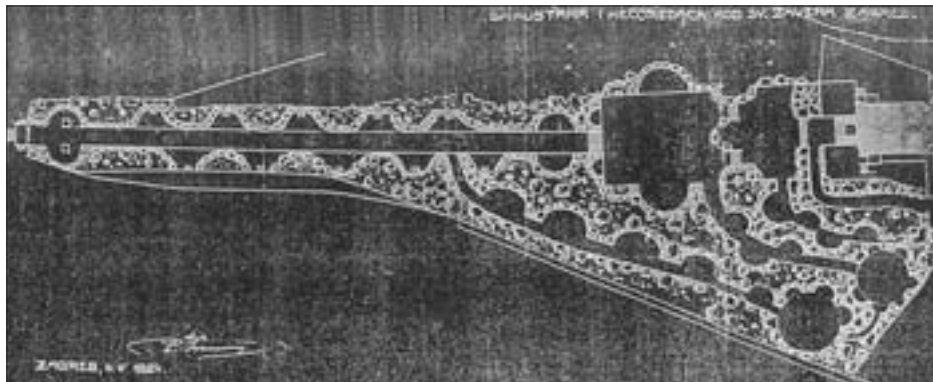
SL. 5. ĆIRIL IVEKOVIC: PORTAL KSAVERSKOG SVETIŠTA, 1925.
FIG. 5 ĆIRIL IVEKOVIC: PORTAL OF THE SANCTUARY, 1925

6 *** 1987.

7 DOBRONIC, 1998.

8 OBAD ŠĆITAROCI, 1992.

SL. 6. ĆIRIL IVEKOVIC: PROJEKT UREĐENJA PERIVOJA SAMOSTANA, 1924.

FIG. 6 ĆIRIL IVEKOVIC: LAYOUT OF THE MONASTERY'S PARK, 1924

Metoda Ivekovića podignut je novi portal (sl. 7). Na portalu su dvije skulpture, sačuvane sa staroga baroknog portala, koje stoje i danas. Ostala su također dva stara pila, a iza njih slijedi dvanaest novih kapelica-postaja, koje su izradene prema nacrtima Ćirila Ivekovića.

„U dubokoj polukružno svodenoj niši nalaze se reljefi u brončanom limu. Podataka o autoru reljefa do sada nema, ali prema nekim usmenim tragovima, oblikovnim, likovnim i zanatskim karakteristikama mogli bi možda biti djelo kipara Roberta Jeana Ivanovića. Na svakoj postaji ispod niše s reljefom nalazi se na kamenoj ploči uklesan tekst jedne od ključnih zgoda iz vjekovne borbe hrvatskog naroda za samostalnost. Tako je na dvanaest ploča ispisana kratka povijest burnog života Hrvata na prostoru koji su zaposjeli prije tisuću tristo godina. Deset postaja naizmjenice je postavljeno uz prilazni parkovni put dug oko 120 metara, zatim slijedi stubište s balustradama koje vodi na povišeni plato gdje su na suprotnim stranama postavljene još dvije postaje. Jedno kraće stubište po širini cijelog platoa dovodi pred kalvarijsko brdo, ispod kojega se u spilji nalazi grob s ležećom skulpturom Krista, zaštićen urešenom kovanom rešetkom i niskom balustradom. Autor te skulpture nije poznat, to je tradicionalan realistički rad kakav se mogao kupiti. Povrh groba u osovini cijelog uspinjanja k crkvi tri su velika kamena križa sa skulpturama Krista i dvaju razbojnika (djelo Haulikove obnove 1840. godine). S obje strane Kalvarije po jedno je uže stubište s balustradom koje vodi na gornji veliki plato odakle se može vidjeti i doživjeti cijeli sklop pristupa kroz križni put, Kalvarija, stubišni prilazi i napokon vrijedno barokno pročelje crkve sto dominira širokim prostorom. Do ulaza u crkvu još su dva široka i kraca kraka stuba te trostrano stubište u samu crkvu razgibanog veselog pročelja.”⁹

Iveković projektira obnovu perivoja s nizom manjih interijera pokraj glavne osi, povezuje prostor crkve i samostana, te projektira postaje križnoga puta (sl. 6). Prevelika dinamika sporedne aleje potiskuje važnost središnje

aleje u osi crkve, gdje je još uvijek zadržana barokna kompozicija.

U razdoblju nakon 1930. godine javlja se oblik urbanizacije Ksavera koji formira manje stambene zone-inzule što se fragmentarno pojavljuju, ali je još uvijek omogućena komunikacija i očuvanje kontinuiteta zelenih obronaka od sjevera prema jugu i gradu. Stvara se matrica isprepletanja stambenih cjelina koje se još uvijek uklapaju u okvire pejzaža i karaktera toga dijela Podbrežja.

Prema grafičkom prikazu od 15. veljače 1930. godine (sl. 11), zadržan je osnovni barokni koncept perivoja, ne postoji sporedna aleja i prikaz odgovara katastarskoj mapi iz 1862.-1864. Prva izgradnja stambenih objekata, prema nacrtima, datira iz 1934.-1935. godine. U to doba zatječemo drveni stambeni objekt Naumovac 11, koji pokazuje odlike oblikovanja ladanjske arhitekture u pejzažu zagrebačkoga sjevera. Objekt Naumovac 9a sagrađen je 1940. godine. Za sklop vezan za crkvu sv. Ksavera značajna je promjena nastupila 1932. godine, kada je izvedena parcelacija zapadne zone sklopa odnosno istočne fronte ulice Naumovac. Tada je počela degradacija – odnosno izgradnja objekata koji narušavaju prezentaciju sklopa.

Direktivnom regulatornom osnovom Zagreba iz 1953. godine obnavljaju se ideje iz 1937. godine, kao što su nekadašnja kružna cesta, nastavak ceste Medveščak na sjever preko Mlinova i spojna cesta Ksaver-Cmrok. Definitivno se zacrtavaju područja stanovanja, i to naselja uz cestu Medveščak i postojeća naselja s manjom rekonstrukcijom – uz cestu Naumovac, južno od Naumovca i južnu vezu Jandričeve ulice. Istočni dio prostora oko crkve definira se regulacijom ceste Naumovac 1939. godine. Karakteristika urbanizma toga područja jest zona izgradnje slobodnostojećih stambenih zgrada na prostranim ozelenjenim parcelama, koje se javljaju kao izdvojene grupacije u 19. stoljeću. Najranija parcelacija objekata definirala je izgradnju slobodnostojećih vila bez krutih urbanističkih uvjeta te slobodnog izbora lokacije i orijentacije svakog objekta. Formirana je zona koja se po specifičnostima približila stanovanju u pejzažu Ksavera – odnosno podsljemenskoj zoni grada.

U drugoj polovici 20. stoljeća nestaju bitne odrednice Ksaverske doline: potok Medveščak, stari mali kanonički posjedi na istočnoj strani potoka, mlinovi na zapadnoj strani potoka.

Prema grafičkom prikazu iz 1977. godine (sl. 13) cijeli se sklop može podijeliti na nekoliko glavnih dijelova: ulazni portal, parkovni pristup (špalir), donja terasa (Isusov grob), gor-

SL. 7. PRIKAZ POSTAJE KRIŽNOGA PUTA PREMA NACRTU ARH. Ć. IVEKOVIĆA, 1924.

FIG. 7 ĆIRIL IVEKOVIC: STOP OF THE WAY OF THE CROSS, 1924

nja terasa (tri križa), prilaz crkvi (stubiste), objekt crkve, nadogradnja samostana, vila i park. Cjelokupni je sklop u dolini, objekt je povišen, a prostor postupno raste po brežuljku stubama na blagim terasama. Postupni prilaz naglašava ideju baroka. Ulica vodi do ovalnoga portala „slavoluka”, koji je povišen i prilazi mu se polukružno formiranim stubama.¹⁰

Nekadašnji kontinuitet pružanja zelenih obronaka Medvednice prekinut je izgradnjom prema Generalnom urbanističkom planu GUP-u 1986. godine, kao što je ulica Podgaj, zona južno od ulice Tošovac i predimenzionirani sklop Doma boraca sjeverno od Mallinova parka.

KARAKTERISTIKE PERIVOJA

PARK FEATURES

Brežuljak na kojemu se nalazi spomenuti sklop pruža se u smjeru sjever-jug, pa je ovaj pravac ujedno diktirao smjer pružanja križnoga puta, uokvirenoga parkom. Park je klinastog oblika, s proširenjem na sjeveru. Na najjužnijoj točki nalazi se portal. Od portala do crkve vodi glavna aleja s terasama-platoima na različitim visinskim kotama. Ova visinska razlika riješena je stubištima. Perivoj je relativno male površine, ali izrazito bogat parkovnom plastikom koja je, funkcionalno gledano, od prvotne važnosti u tome prostoru. Biljni svijet toga prostora nije bio raznolik. Osnovna je i dominantna vrsta u perivoju bio grab, uz elemente autohtone šume hrasta kitnjaka i graba: hrast kitnjak, klen, trešnja i lipa. Sezdesetih su godina kao nadomjestak grabu posadene razne vrste crnogoričnoga drveća. Dobrim dijelom zbog gustoće sadnje, ta se crnogorica nije u potpunosti razvila. Zasađeno je mnogo ukrasnoga grmlja bez osmišljenoga plana. Općenito, park je introvertiran, usmjeren na vjerski doživljaj. Minimalna otvorenost uočava se u pretprostoru južnoga, glavnog pročelja crkve. Osnovna barokna obilježja sačuvala su se do danas.

Prema podacima iz Prostornog urbanističkog plana PUP-a Podgaj-Naumovac projektom je bilo predviđeno uklanjanje svih stabala koja remete jasne barokne vizure od ulaznoga portala u perivoj do pročelja crkve. Grabovo drveće trebalo je vratiti gdje je god bilo moguće. Crnogorični potezi ostavljali su se samo na rubovima parka, gdje ne zaklanjaju glavne vizure. Gusto grmlje oko Kristova groba uklanja se, a ostavlja se samo bršljan koji treba održavati. PUP od 1987. godine tretira zapadnu obiteljsku izgradnju kao postojeću i nepromjenljivu, dok se predviđa uklanjanje sekundarnih objekata, kao što su garaže, drvarnice i sl. Projekt predviđa uklanjanje garaže neposredno u pretprostoru pročelja crkve. Vojnjak i ostalo

SL. 8. DOLINA SV. KSAVER IZ 1918.
FIG. 8 ST KSAVER'S VALLEY, 1918

raslinje na sjeveroistočnom potezu od crkve nestali su pedesetih godina. Oblik toga dijela mijenjan je kako su tekle faze nadogradnje samostana, tako da danas postoje pojedinačna stabla sekvoje mamutovaca i goleme tuje. Prema vojnaku treba zasaditi jablanove, a uz novi gospodarski put na padini skupinu grabovih stabala.

VEGETACIJSKE KOMPONENTE

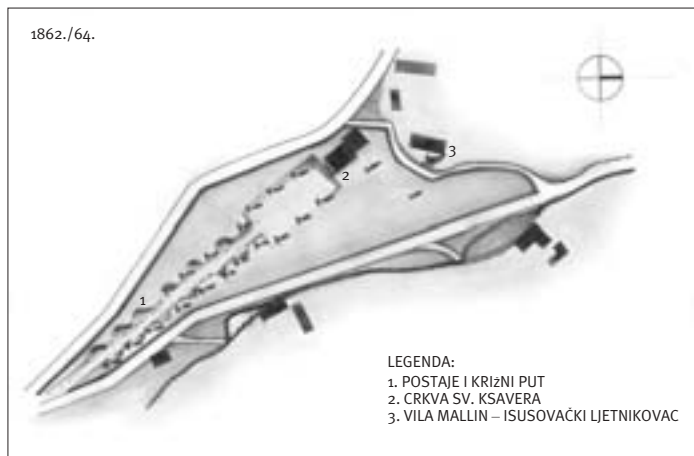
VEGETATION COMPONENTS

Kalvarija je bila smještena u sklopu autohtonoga pejzaža – grabov gaj. Fotografija iz 1918. godine svjedoči o visokoj vegetaciji koja u širokom slijedu prati pristup crkvi, dok širi pejzaž čine poljoprivredne površine – vinogradi i sl. (sl. 8).

Koncepcija sjenovite aleje koja vodi, a zatim otvara pogled preko terasa prema objektu svetišta zadržana je i prilikom obnove parka 1925. godine. To je postignuto izborom listopadnih i zimzelenih vrsta koje se isprepleću i tako stvaraju iluziju proširene, a ipak zatvorene alejine osi tijekom svih godišnjih doba. Današnji drvored lipa sagrađen je, vjerojatno,

SL. 9. KRIŽNI PUT, 1930.
FIG. 9 POST OF THE WAY OF THE CROSS, 1930

SL. 10. SVETIŠTE SV. FRANJE KSAVERSKOG, KATASTARSKA MAPA IZ 1862./64.

FIG. 10 ST FRANJO KSAVERSKI'S SANCTUARY, CADASTRAL MAP, 1862/64

SL. 11. SITUACIJSKI PRIKAZ PERIVOJA SV. KSAVERA, 1930.

FIG. 11 LAYOUT PLAN OF THE PARK, 1930

1925. godine, a prati uzdužnu os odnosno šetnicu od sipine, koja je mjestimično proširena kao pristup kapelicama. Stabla lipe pojavljuju se u pravilnim razmacima sve do prve terase. Na proširenim parkovno zacrtanim površinama koje prate stazu u poljima između postaja-kapelica dominira zimzelena grmolika tisa (*Taxus baccata*) – u donjoj etaži, te pačempres (*Chamaecyparis lawsoniana*) koji sve nadvisuje. Uzduž kamenoga zida prema Jandrićevoj ulici posadena je grabova živica koja formira živu ogradu visine oko 120 cm. Prema sjeverozapadu, između parcele individualne stambene izgradnje, posadena je također živica od graba.

Proširenje alejine površine s jugoistočne strane prema Jandrićevoj ulici zadržalo je izgled sumarka, bez staza i pristupa, a zastupljene su ove vrste: obični grab, hrast kitnjak, breza, bijeli bor i tisa. Na donjoj terasi staza od sipine, što je vidljivo na fotografiji iz 1930. godine (sl. 9), prelazi u travnjak na kojemu su ispred širokih stuba – kao razdioba u odnosu na središnju os – uzgojena dva javora u visećoj formi *Fraxinus excelsior*, *F. Pendula*. Sa zapada, na uskome pojasu prema novoj izgradnji, uzgajane su grmolike tise (*Taxus baccata*) i novosadeni pačempresi (*Chamaecyparis lawsoniana*) te grmovi božikovine *Ilex aquifolium*, poneka breza i javor.

Kameni zid oko špilje, tj. podzid gornje terase, obrastao je u bršljan (*Hedera helix*) i lozicu (*Parthenocissus quinquefolium*); asimetrično ispred špilje posadena su dva grma prunjevine (*Prunus lusitanica*). Gornju terasu, bočno od centralno postavljenih kamenih križeva, zatvara šisana živica od šimsira (*Buxus sempervirens*), a sama je terasa prekrivena travom. Sa simetrično razdvojenih stuba gornje terase prema središnjim stubama objekta crkve vodi živica od kaline (*Ligustrum ovalifolium*). Formiranu živicu prate u nizu gusto posadene tise, grmovi od božikovine i poneko listopadno stablo – bukva, javor, breza.

Uz baroknu crkvu s pristupne ceste uzdiže se jablan (*Populus nigralatica*) i dva velika stabla graba (*Carpinus betulus*). Jablan je zastupljen u grupama oko objekta, prema fotografijama iz 1880. i 1890. godine. Jugoistočno crkvi, uz novije dogradnje samostana prema voćnjaku, uzgojena su visoka stabla virginijske borovnice (*Juniperus virginiana*), nešto mlađa stabla golemoga mamutovca (*Sequoiadendron giganteum*), primjerak grmolike tise (*Taxus baccata*), star više od 150 godina, te nekoliko stabala magnolije.

Republički zavod za zaštitu prirode dao je 1984. godine načelne smjernice za održavanje parka i preporuku da se izvrši detaljna snimka postojećega stanja dendrološkoga materijala, te da se na osnovi njega izvrši prijedlog rekultivacije, s obzirom na starost pojedinih stabala i pregustoga sklopa postojećih vrsta. Idejni projekt uređenja perivoja svetišta sv. Ksavera u Zagrebu 1991. godine izradile su Jasminka Hrbač dipl.ing. arhitekture i Amalija Denich dipl.ing. agronomije iz Stručnih služba Gradske uprave Grada Zagreba. Rješenjem se zadržava barokna kompozicija i os perivoja, a uklanjaju se ili saniraju pojedine grupe stabala (sl. 18).

Biljni fond Mallinova perivoja smanjio se sa 61 vrste 1935. na 41 vrstu 1983. godine. Nestale su sve posebnosti i egzoti, a preživjelo je nekoliko najotpornijih: *Abies nordmanniana*, *Libocedrus decurens*, *Picea excelsa* f. *viminalis*, *Pseudotsuga*, *Taxus* te *Thuja gigantea* i *Thuja occidentalis*.

SMJERNICE I PROPOZICIJE ZA ZAŠTITU PROSTORA

GUIDELINES AND PROPOSALS FOR SPACE PROTECTION

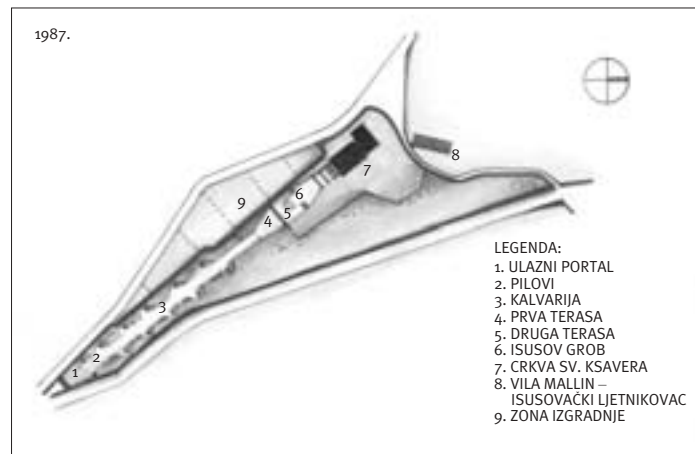
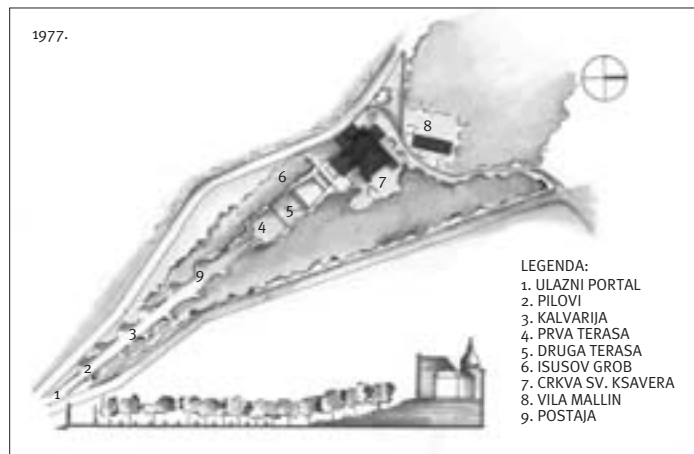
Perivoj crkve sv. Ksavera – Prema čl. 87. Odlike o donošenju Generalnoga urbanističkog plana, perivoj crkve sv. Ksavera pripada pro-

SL. 12. CRKVA SV. KSAVERA U DOBA DOLASKA FRATARA, 1925.

FIG. 12 ST KSAVER'S CHURCH AT THE TIME OF MONKS ARRIVAL, 1925

storu parkovne arhitekture koji se predlaže za zaštitu na temelju Zakona o zaštiti prirode u kategoriji spomenika parkovne arhitekture. Prema Zakonu o zaštiti prirode spomenik parkovne arhitekture je artifičijelno oblikovani prostor koji ima veću estetsku, stilsku, umjetničku, kulturnopovijesnu ili znanstvenu vrijednost. Na spomeniku parkovne arhitekture i u njegovoj neposrednoj blizini nisu dopušteni zahvati kojima bi se promijenile ili narušile njegove neizmijenjene vrijednosti. Procedura proglašavanja zaštićenim spomenikom parkovne arhitekture ista je kao i kod prije spomenutoga zaštićenoga krajolika i spomenika prirode. Mjere zaštite propisuje Poglavarstvo Grada Zagreba uz suglasnost Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja. Po načinu vrtnog i parkovnog oblikovanja, spomenici parkovne arhitekture oblikovani su kao: perivoj, botanički vrt, arboretum, gradski park, drvored, skupina i pojedinačno stablo. Temeljni kriterij za zaštitu i utvrđivanje spomeničkih vrijednosti pojedinog objekta parkovne arhitekture jesu: očuvanost objekta, povijesno-stilska prepoznatljivost, cjelovitost i izvornost povijesnoga prostora vrta, perivoja, parka, drvoreda ili kojega drugog oblika parkovnog oblikovanja, estetska očuvanost i vrijeme nastanka.

Znatno su šire određivani kriteriji zaštite parkovne baštine u talijanskoj povelji ICOMOS-IFLA o povijesnim vrtovima, koji se očituju već u uvodnoj definiciji povijesnoga vrta, koja glasi: „Povijesni vrt je arhitektonska i biljna kompozicija koja sa stajališta povijesti ili umjetnosti ima opće društveno značenje i kao takav se smatra spomenikom.”¹¹

Temeljni cilj i zadatak evidentiranja objekata parkovne arhitekture jest da se zaštite i očuvaju autentični prostori kao dokaz razvoja parkovne misli tijekom ranih povijesnih raz-

doblja i događanja. Parkovno oblikovani prostori čine integralnu cjelinu sa spomenicima arhitekture i dio su kulturnopovijesne baštine. Djelatnost zaštite prirode u Hrvatskoj zasniva se na odredbama Zakona o zaštiti prirode. Prema odredbama toga Zakona, priroda je kao cjelina pod zaštitom, a samo određeni dijelovi žive i nežive prirode, koji su zbog znanstvene, kulturnoobrazovne, povijesne ili estetske vrijednosti od posebnoga značenja za Hrvatsku, stavljaju se pod posebnu zaštitu.

Zona Mallinova perivoja (upisana je u registru Zakona o zaštiti prirode pod rednim brojem 31. u red zaštićenih objekata), sa sklopom ljetnikovca i pripadajućega gospodarstva tretira se kao nedjeljiva prostorna cjelina. Naglašava se da se promjena funkcije pojedinih objekata ne smije odraziti na uređenje i tretman javnoga parka. Isključeno je bilo kakvo širenje ili nova izgradnja objekata, a postojeći objekti svojom današnjom funkcijom ne smiju ugrožavati integritet neposredne parkovne okolice. U sklopu ciljeva zaštite parka posebno se naglašava da se taj spomenički prostor ne može tretirati kao vrt unutar izgrađenih parcela, već kao organski dio pejzaža i reljefa zagrebačkoga podbrežja. Mallinov je park stoga cjelovit sklop, kako pejzažni tako i povijesni, zajedno s prostorom samostanskoga sklopa crkve sv. Franje Ksaverskog, mjesta prošteništa (Kalvarije), nekada daleko od grada. Park je djelomično obnovljen 1982., a autor je izvedbenoga projekta dijela perivoja Vinko Jurčić.

Zaštićeni objekti:

- Naumovac 21 – crkva sv. Franje Ksaverskog, sagrađena 1748.-1752. godine, zaštićena je kao spomenik kulture 1965. godine.
- Naumovac 12 – Ljetnikovac, kasnije vila Mallin, sagrađena 1608. godine, zaštićena je kao spomenik kulture 1970. godine.
- Naumovac 11 – stambena zgrada, sagrađena 1933./34., primjer je stambenoga drvenog objekta tipa ljetnikovca iz 1930-ih.

SL 13. SITUACIJSKI PRIKAZ PERIVOJA SV. KSAVERA, 1977.
FIG. 13 LAYOUT PLAN OF THE PARK, 1977

SL 14. SITUACIJSKI PRIKAZ PERIVOJA SV. KSAVERA, 1987.
FIG. 14 LAYOUT PLAN OF THE PARK, 1987

SL 15. KALVARIJA, 1951.
FIG. 15 CALVARY, 1951

SL. 16. ANALIZA I VALORIZACIJA STANJA KSAVERA IZ 1987., PUP PODGAJ-NAUMOVAC

FIG. 16 ANALYSIS AND EVALUATION OF KSAVER CONDITION, URBAN PLAN PODGAJ-NAUMOVAC, 1987

– Naumovac 9a – Stambeni objekt sagrađen je 1940. godine od investitora Zlatka i Božene Šulentić. U objektu se nalazi zaštićena zbirka Z. Šulentića, a registriran je u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu kao spomenik kulture na području općine Medvešćak i upisan u Registar pokretnih spomenika kulture pod brojem 172.

VALORIZACIJA PERIVOJA

EVALUATION OF THE PARK

Kulturnopovijesna vrijednost perivoja – Analizom bakroreza prvoga slikovnog dokumenta iz 1733. godine (sl. 2) mogu se izdvojiti tri osnovna dijela: pristupna staza, os s križnim putem, središnja terasa s višim podzidom, u kojemu je udubina s Isusovim grobom, i uz nju dva malo duža stubišta, te na vrhu padine terasa s kapelicom. Navedena kompozicija sadrži elemente renesansnog vrta: „Karakteristike pravog renesansnog vrta u doba visoke renesanse koje je prvi predstavnik Bramanteov Belvedere u Vatikanu (nastao 1501.-1513. godine) upravo su tri terase: donja, najveća, predviđena za parade, spojena sa srednjom centralnim stubištem. S druge na treću vodi romboidno stubište priljubljeno uz potporni zid u sredini kojega se nalazi udubina s kipom ili fontanom. Na grafici je u toj udubini Isusov grob umjesto romboidnog dvostrukog stubišta.”¹¹

Dakle, sasvim se opravdano pretpostavlja da se na padini nalazio jednostavan renesansni vrt i grafički prikaz baroknoga perivoja navodi na zaključak da su mu počeci renesansni jer je većina baroknih perivoja podizana na ravnim položajima. U njima je površina ispred dvora-

ca bila ravna, obično nastala krčenjem sume, odvojena od nje visokim grabovim živicama. U sumi usječene staze bile su omeđene živicom, a na raskrižjima su se nalazili vodoskoci ili kipovi.

Na spomenutoj se grafici vide neke od tih značajki: barokni portal s polukružnim stubištem, padina sa sedam širokih, niskih stubišta, postaje križnog puta uokvirene velikim zidom u obliku pravilnih polukrugova, pilovi kraj ulaza i na srednjoj terasi. Uz njih se vide dvije pravilno oblikovane mase koje bi mogle biti sišani grmovi. Uz kapelicu pravilno posadeno grmlje doima se kao da je oblikovano. Na srednjoj terasi danas je trava pa se može pretpostaviti da je nakon izgradnje crkve postojao ornament od sišanoga šimsira, što je jedna od karakteristika baroka. Terasa ispred groba proširena je u obliku pravilnoga polukruga.

Mallinov perivoj, nastao sjeverno od perivoja sv. Ksaver, na katastarskoj mapi iz 1862. godine još nije ucrtan, dok perivoj sadrži: grabove, tise, pačemprese, smreke, a najvrjednija su dva *Prunus lusitanica*, posadena lijevo i desno od groba. Desni je bio u lošem stanju. Grafički prikaz Mallinova perivoja ne postoji sve do 1983. Perivoj se razlikuje od perivoja sv. Ksavera, nastao je u doba romantizma – naglašene su vijugave staze, sadrži bogatstvo egzota i različitih bilja, te se zbog tih značajki približava arboretumu.

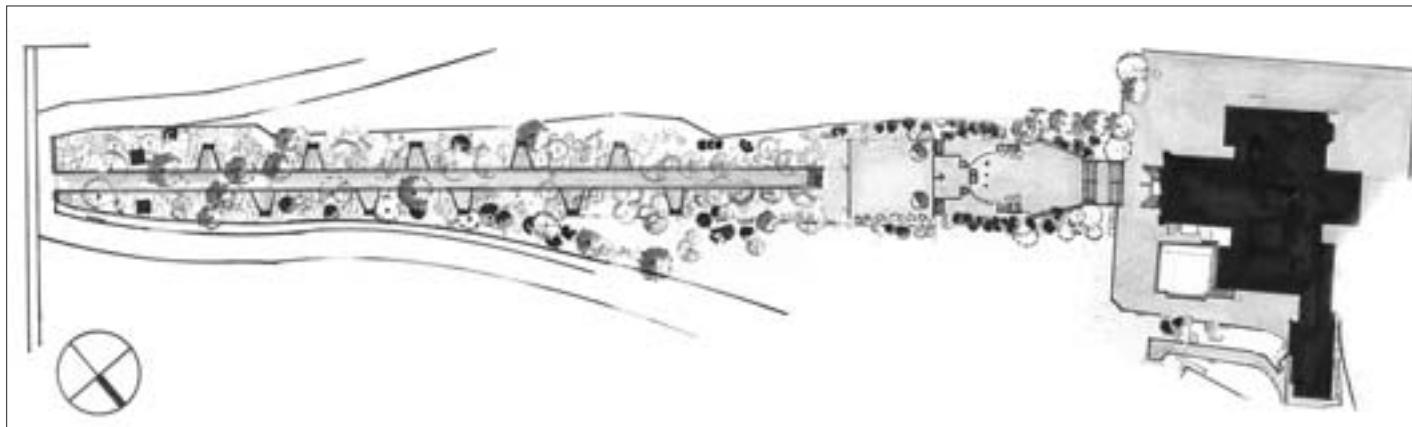
Položaj i značenje crkve sv. Ksavera je pristup osovinoom križnoga puta od glavnoga portala, između dva pila, oko 120 metara dugom alejom s postajama križnoga puta, koja se blago uspinje na prvi plato pa stubama na drugi plato, ispod kojega je u špilji Kristov grob, a povrh njega na Kalvariji Golgota. To se „brdo” obilazi sa svake strane jednim stubištem do platoa Golgote, pa s još dva kraka stubišta do razine crkve koja dominira cijelom prostornom kompozicijom, podignuta vlastitim ulaznim stubištem.

Cjelokupni arhitektonsko-pejsažni koncept osmišljen je za proštenja, zavjetne procesije i mnoštvo ljudi. Crkva se ubraja u tip proštenjarske arhitekture. Proštenje i posveta obavljani su u nedjelju, 13. rujna 1925. godine. Toga su se dana sudionici skupili pokraj Umjetničkoga paviljona te, odjeveni u lijepe hrvatske narodne nošnje, krenuli u povorci preko Zrinjevca, Bakačevom ulicom, Novom Vesu na Ksaver. Putem su im se pridružili ljudi iz okolice, ponajprije iz Šestina, Remeta i Bukovca. Svečanu je službu Božju služio senjski biskup dr. Marušić, a zatim je obavljena i posveta zastave društva „Hrvatska žena”.¹² Tijekom cijele povijesti to je svetište čvrsto vezano na Zagreb – i kao gospodarsko područje, kao područje za ljetnikovce i ladanjsku arhitekturu, te duhovni razvoju Zagreba i okolice, i kao barokni perivoj

SL. 17. PRIKAZ ZAŠTITE OBJEKATA I PROSTORA, PUP PODGAJ-NAUMOVAC, 1987.

FIG. 17 PROTECTION OF FACILITIES AND SPACE, URBAN PLAN PODGAJ-NAUMOVAC, 1987

gdje se objedinjuje arhitektura i pejzažno oblikovanje.

Urbanistička vrijednost perivoja – Ksaverska dolina na sjeveru grada omeđena je obroncima Medvednice, koji završavaju Gornjim gradom, Kaptolom i Šalatom. Ksaverskom dolinom naziva se područje Gupčeve zvijezde do Mihaljevca, gdje se brdom Okrugljakom razdvaja na Šestinsku i Gračansku dolinu. Objema dolinama teku potoci koji se kod Mihaljevca spajaju u jedan tok, od davnine zvan potok Medveščak, kojega je jedan krak tekao Tkalčičevom ulicom (pokriven 1895.), a drugi današnjim Medveščakom, pokriven je 1936. godine (današnja tramvajska pruga).

Osobita urbanistička vrijednost toga prostora jest da je to ladanjski prostor s vizurama na tada dominantu – crkvu. Prostor Naumovca nije bio urbaniziran, prostirale su se tu livade i kukuruzišta. Drvored je naglašavao os i vizuru prema crkvi jer okolna izgradnja na obroncima Medvednice nije postojala. Urbanizacijom, izgradnjom svih prilaznih putova do crkve, crkva gubi svoju dominantnost nad pejzažem, utapa se u okolnu izgradnju, a podnožje crkve nestaje. Danas ne postoji doživljaj baroknoga perivoja u slici s okolnim pejzažem, crkva se i ne vidi u perivoju, a okolna izgradnja sjevernom stranom dolazi do same granice perivoja. Doživljaj perivoja s ovdašnjih razglednica ne postoji.

Ocjena stanja perivoja – Ukoliko se barokni perivoj razluči na svoje elemente koji čine parkovnu kompoziciju, doživljaj baroka jest u centralnoj osi, nizanju terasa, povezanosti i naglašavanju osi s tri križa i crkvom u središtu osi. Prostor ispred crkve smanjen je za javnost. Naime, ispred samostana uređen je ogradeni cvjetnjak. Bočna stubišta koja vode na pojedine terase naglašavaju baroknu kon-

ceptciju. Nekadašnja listopadna živica gubi svoj kontinuitet, te je cijeli prostor ograden žičanom ogradom. Opločenje središnje osi je do ravnine prostora dvaju kipova, a nastavak je kombinacija sipine, kamena i zemlje. Potez uz Jandričevu ulicu, prije prve terase, razdvaja se u stazu odvojenu žičanim vratima. Postaje također nisu jednako popločene, ponegdje su dva nivoa kamenog opločenja, a ponegdje jedan. Rasvjeta je također nejednoliko raspoređena, a postoje tri vrste različitih rasvjetnih tijela: klasična verzija uz crkvu, modernija u području prve terase i reflektori. Obnovljeni su kameni križevi na trećoj terasi, kamena ograda uz sjevernu stranu ponegdje je u brsljanu, a iza nje je deponij lomljenih grana.

Perivoj je uređivan: pojedina su područja prorijedena, ali neka bolesna stabla nisu sanirana. Perivoj je ureden na potezu prema Jandričevoj ulici, uzduž prve, druge i treće terase, a suprotna je strana uzduž ulice Naumovac zapuštena. Stražnji dio crkve obrubljen je živicom.

Dendrološka vrijednost perivoja – Ulazni portal i aleja, uz koju su zasađene lipe primiješane jasenom, borom, smrekom i pačempresom, formiraju gusti sklop povezivanja krošnjama iznad aleje, što završava stubama koje vode na donju (prvu) terasu. Uz aleju nalaze se križne postaje u okružju četinjača. S donje terase koja sadrži dvije posljednje križne postaje, nakon aleje s krošnjama stabala otvara vizura na Isusov grob, Kalvariju i pročelje crkve. Travnata površina rubno je zasađena četinjacima, pretežito smrekom, i omorikom, vodeći do širokoga stubišta koje vodi na terasu s Isusovim grobom.¹³ Dva ukrasna grma *Prunus laurocerasu lusitanica* nalaze se ispred Isusova groba. Treća terasa s Kalvarijom, koja je namijenjena boravljenju hodocasnika, pruža kvalitetu vizura na aleju i križne postaje na donjoj terasi. Od treće terase vode stube na najvišu terasu, četvrtu, sa sklopom crkve sv. Ksavera. Na istočnoj padini nalaze se vrtno površine sve do Jandričeve ulice.

SL. 18. A. DENICH, J. HRABAC: IDEJNI PROJEKT UREĐENJA PERIVOJA SV. KSAVERA, 1991.

FIG. 18 A. DENICH, J. HRABAC: PRELIMINARY DESIGN OF ST KSAVER'S PARK, 1991

SL. 19. POGLED NA STRAŽNJU STRANU CRKVE SV. KSAVERA, 2004.

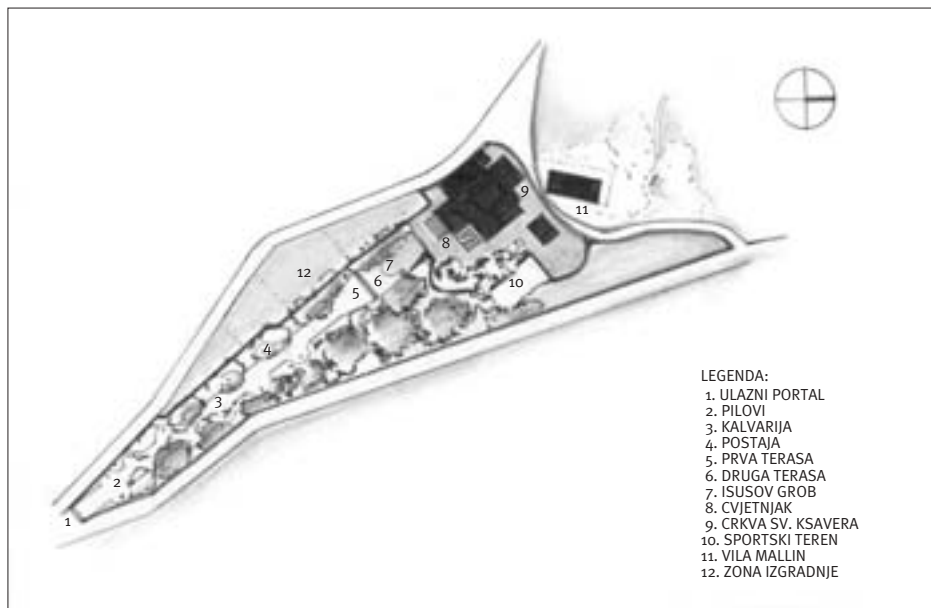
FIG. 19 VIEW OF ST KSAVER'S CHURCH REAR, 2004

11 JURČIĆ-JAKOVCEV, 1998.

12 ČENGIC, 1998.

13 JANJIĆ, 2003.

SL. 20. SITUACIJSKI PRIKAZ PERIVOJA SV. KSAVERA, 2004.
FIG. 20 LAYOUT PLAN OF THE PARK, 2004

Čuvanost povijesne slike parka – Analizom prikupljene dokumentacije uočavaju se: naglašeni ulaz, središnja os, postaje, vertikalno nizanje terasa, obnovljena crkva u osi, postojanje Isusova groba, tri križa i prostor Golgote – kao elementi parkovne kompozicije. Može se reći da se park u svojoj biti očuvao do danas. Prema razglednicama, godine svjedoče o visokoj vegetaciji koja prati slijed i pristup crkvi, što se zadržalo do danas. Uzdužna aleja sastojala se od sipine koja je bila proširena pristupom do kapelice (danas je to opločeno kamenim opločenjem). Kombinacija listopadnoga i zimzelenoga bilja od obnove 1925. godine zadržala se do danas. Grabova živica prema Jandrićevoj ulici postoji, ali se mjestimično gubi. Kameni zid oko špilje postoji, ali nije obrastao u bršljan, kao u navedenoj dokumentaciji iz 1987. godine. Park je zadržao osnovnu koncepciju, no izgubio je kulturološko značenje vremena svoga nastajanja i intenzitet pejzažne slike, koje je prije imao.

Degradacije perivoja – Prostornu kompoziciju narušava okolna, bliza izgradnja objekata za stanovanje i nepostojanje barijere između parka i okolice. Obnovljena je crkva, portal, dva pila, tri križa, no dendrološki je koncept parka zanemaren – prema stručnome mišljenju Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode.

MOGUĆNOST OBNOVE PERIVOJA

POSSIBILITY OF RENOVATION

Perivoj je cjelina arhitektonskih i pejzažno-vegetativnih elemenata. Male je površine, te bogat parkovno-vjerskom plastikom od prvotne važnosti za taj prostor. Osnovna kompozicija

zadržala se tijekom vremena, dok su biljne komponente s vremenom izmijenjene. Prema dostupnim fotografijama, osnovna i dominantna vrsta je grab, uz autohtone šume hrasta kitnjaka i graba, tresanja, lipa. U perivoju od 1918. godine postoje visoki jablanovi uz crkvu, aleja je od listopadnoga i zimzelenoga drveća, volumenom niža od crkve, a oni dominiraju okolnim prostorom vinograda i poljoprivrednoga područja.

Godine 1930. aleja je od sipine, kao i prostor oko postaja, neposredno u razdoblju nakon obnove 1925. godine, kada se zadržala ideja prozračnosti aleje kombinacijom zimzelenoga i listopadnoga drveća, što stvara iluziju proširenja, a ipak zatvorene aleje (tisa između kapelice u donjoj etaži, povrh je pačempres). Područje terase s tri križa obrubljeno je živicom od šimsira. Jablanovi su se zadržali na sjevernom dijelom perivoja (danas ih je još manji broj uz ulicu Naumovac).

Godine 1951., prema fotografijama (sl. 15), uspon prilaza Isusovu grobu sadrži *Prunus lusitanica*, postoji ograda i ispred Isusova groba, uz gusto raslinje. Danas postoje samo dva grma, bez ograde i bočnih drveća uz ogradu. Šezdesetih su godina kao nadomjestak grabu posadene razne vrste crnogoričnoga drveća (zbog gustoće, crnogorica se nije u potpunosti razvila). PUP 1988. godine predviđa uklanjanje garaže u pretprostoru pročelja crkve. Sjeveroistočni dio podlošan je promjeni (ovisno o nadogradnji samostana). Postoji sekvoja u tome prostoru. Ravni krov kapelice, ukopan pod zemlju, nalazi se na sjeveroistočnom dijelu zida uz crkvu, a na njezinu je stropu vegetativni pokrov – cvjetnjak (projekt prof. V. Marsić). A. Denich u svome projektu obnove 1991. godine uklanja gusto zasadene pačemprese oko svake postaje, a i gusto se grmlje oko Kristova groba uklanja, ostavlja se bršljan koji treba održavati.

Tijekom svih faza perivoj zadržava elemente barokne kompozicije: središnja os, posje, kipovi, terasasto penjanje, crkva u osi kompozicije. Križevi su okrenuti prema aleji, naoko introvertirani park postaje ekstrovertirani jer se vizura otvara iz očišta crkve i seže do grada, dakle spajaju se unutarnji i vanjski prostor. U razdoblju do obnove 1925. godine, crkva i perivoj kao jedinstvo parka i arhitekture dominiraju prostorom, zahvaljujući ladanjskom kontekstu. Tim je izražajnija i barokna naznaka i nizanje volumena krošanja od Jandrićeve ulice duž padine. Crkva je akcent u prostoru, mjesto okupljanja, prošteništa.

Za razdoblje neposredno prije obnove ne postoji fotografska dokumentacija, samo se nada da se gubi središnja os, naglasak postaje i doživljaj gradacije terasa od zelenila. Iveković 1924. godine projektira obnovu perivoja

s nizom perivojnih manjih interijera uz glavnu os i povezuje prostor crkve i samostana. Prevelika dinamika sporedne aleje potiskuje važnost središnje aleje u osi crkve. S vremenom se listopadno i zimzeleno drveće prorjeđuje, a novo se ne sadi.

Današnje stanje stvara modifikacije elemenata parkovne kompozicije, osim što se prostor Golgote smanjuje. Obnovom crkve i svih skulpturalnih elemenata, zanemareni su pristupi postajama i odnosi u prostoru.

Za metodu restauracije ne postoji dovoljno dokumenata, tako da je upitno vratiti perivoj u ranija razdoblja. Okolna gradnja minorizira ideju dominacije perivoja u prostoru, a sama crkva svojom je obnovom već stvorila prevelik odmak od povijesnoga perivoja (gradnja kapelice, prostor samostana, stražnja strana samostana uz rub ograde, parking uz sjeverni dio Naumovca, blizina objekata sjevernom stranom Naumovca). Potrebno je izvesti restauraciju ograde od grabika na kamenom zidicu da se distancira od okolnoga prostora i da se perivoju vrati introvertiranost. Odražje revitalizacije toga prostora postiže se unošenjem reflektora. No, rasvjeta nije jednako mjereno raspoređena – ovdje se može primijeniti rekompozicija izborom rasvjetnoga tijela i njegovim smještajem.

Biljke toga prostora stare su oko 150 godina, tako da bi trebalo stabla zamijeniti novima. Kompozicija cjelovitosti prostora aleje naglašena je upotrebom istoga materijala – sipine prisutne od 1925. godine.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Prostor sklopa sv. Ksavera – perivoj ubraja se u perivoje uz crkve i samostane, a predstavlja jedinstvo arhitekture i vrtne umjetnosti, te je kao takav jedan od rjeđih na prostorima Hrvatske. Prema Talijanskoj povelji o povijesnim vrtovima (točka 2.): „...Intervencija radi restauracije treba respektirati cjelovit povijesni proces vrta, takav proces koji materijalizira razvoj strukture i oblika postepeno preuzetog u vremenu. Prema tome svako djelovanje koje ima namjenu dati prednost jednoj fazi nastanka u određenom povijesnom razdoblju i obnoviti je ex novo na štetu kasnijih faza značilo bi iznevjeravanje baštine, a rezultiralo bi površnošću i snažnom antipoviješću. Intervencija pri obnovi stoga se mora identificirati s intervencijom pri konzervaciji”. Stoga je potrebno uvažiti sve faze i iskaze povijesnih razdoblja u cjelokupnome samostanskom sklopu i perivoju te sanirati devastirane dijelove.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. ARNOLD, Z. (1935.), *Mallinov park kod sv. Ksavera u Zagrebu*, „Naš vrt”, 11-12: 172-175, Zagreb
2. ČENGIĆ, D. (1998.), *Društvo Hrvatska žena*, u: *Svetište svetoga Franje Ksaverskog u Zagrebu*, Provincijati franjevac trećoredaca glagoljaša: 115-119, Zagreb
3. DOBRONIĆ, L. (1965.), *Zagrebački vrtovi i parkovi u XIX. stoljeću*, „Hortikultura”, 2-3: 5-13, Split
4. DOBRONIĆ, L. (1998.), *Ksaverska dolina*, u: *Svetište svetoga Franje Ksaverskog u Zagrebu*, Provincijati franjevac trećoredaca glagoljaša: 24-31, Zagreb
5. GOSTL, I. (1994.), *Zagrebački perivoji i promena*, Školska knjiga, Zagreb
6. HORVAT, A.; MATEJČIĆ, R.; PRIJATELJ, K. (1982.), *Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb
7. JURČIĆ-JAKOVČEV, J. (1998.), *Mallinov perivoj*, u: *Svetište svetoga Franje Ksaverskog u Zagrebu*, Provincijati franjevac trećoredaca glagoljaša: 105-115, Zagreb
8. KIŠ, D. (1998.), *Hrvatski perivoji i parkovi*, Algoritam, Zagreb
9. KNEŽEVIĆ, S. (1996.), *Zagrebačka zelena potkova*, Školska knjiga, Zagreb
10. LAY, J. (1977.), *Barokni kompleks sv. Ksavera u Zagrebu*, „Kaj”, 3-5: 59, Zagreb
11. MARSIC, V. (1998.), *Nova obnova samostana*, u: *Svetište svetoga Franje Ksaverskog u Zagrebu*, Provincijati franjevac trećoredaca glagoljaša: 119-124, Zagreb
12. MARUŠEVSKI, O.; JURKOVIĆ, S. (1992.), *Maksimir*, Školska knjiga, Zagreb
13. OBAD ŠČITAROCI, M. (1992.a), *Hrvatska parkovna arhitektura – prilog vrednovanju hrvatske povijesne parkovne arhitekture u kontekstu europske vrtne umjetnosti*, „Encyclopedia moderna”, 13 (2): 273-279, Zagreb
14. OBAD ŠČITAROCI, M. (1992.b), *Hrvatska parkovna bastina – zaštita i obnova*, Školska knjiga, Zagreb
15. OBAD ŠČITAROCI, M. (1992.c), *Hrvatska parkovna bastina*, Školska knjiga, Zagreb
16. OBAD ŠČITAROCI, M. (1996.), *Parkovna arhitektura kao element slike grada*, „Prostor”, 4 (1): 79-94, Zagreb
17. PRELOG, M. (1973.), *Prostor – vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb
18. PREMERL, T. (1973.), *Univerzalni prostor baroka*, „Arhitektura”, 26, 145 (118), 31-34, Zagreb
19. PREMERL, T. (1998.), *Graditeljski razvoj Ksaverskog svetišta*, u: *Svetište svetoga Franje Ksaverskog u Zagrebu*, Provincijati franjevac trećoredaca glagoljaša: 25-47, Zagreb
20. REGULA, LJ. (1998.), *Botanički vrt Zagreb*, Kronus, Zagreb
21. SZABO, Đ. (1936.), *Stari Zagreb*, Zagreb
22. VANINO, M. (1969.), *Svetište sv. Ksaver*, u: *Isusovci i hrvatski narod – I*, Filozofsko-teološki institut: 494-495, Zagreb
23. VUKELIĆ, J., RAUS, Đ. (1998.), *Šumarska fitocenologija i šumske zajednice u Hrvatskoj*, Šumarski fakultet, Zagreb
24. *** (1961.), *Stari planovi Zagreba*, Urbanistički zavod grada Zagreba
25. *** (1989.), *Konzervatorsko-urbanistička dokumentacija s propozicijama zaštite spomenika kulture Donji grad*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb
26. *** (1994.), *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama (katalog izložbe)*, Zagreb
27. *** (1997.), *Tehnička enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 13: 566-567, Zagreb
28. *** (2003.), *Zaštićeni i evidentirani dijelovi prirode s mjerama zaštite i uređenja – prilog za GUP grada Zagreba*, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Zagreb

IZVORI

SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. DAZ – Državni arhiv grada Zagreba, Opatička ulica 29, Zagreb
2. MGZ – Muzej grada Zagreba, Opatička ulica 20, Zagreb
3. SFK – Samostan sv. Franje Ksaverskog, fototeka, Naumovac 9a, Zagreb
4. RZZSK – Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Cirilometodska 5, Zagreb
5. GZZSK – Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Kuševičeva 7, Zagreb
6. GZPU – Gradski zavod za prostorno uređenje grada Zagreba, Republike Austrije 18, Zagreb

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1. Nacrtala J. Sirovec na HOK-u, GZPU
- Sl. 2. GOSTL, 1994: 120
- Sl. 3. MGZ
- Sl. 4. DAZ
- Sl. 5. DAZ
- Sl. 6. DAZ
- Sl. 7. DAZ
- Sl. 8. MGZ
- Sl. 9. Samostanska fototeka
- Sl. 10. GOSTL, 1994: 119, precrtala J. Sirovec
- Sl. 11. DAZ, precrtala J. Sirovec
- Sl. 12. JURČIĆ-JAKOVČEV, 1998.
- Sl. 13. LAY, 1977: 62, precrtala J. Sirovec
- Sl. 14. RGZZSK, precrtala J. Sirovec
- Sl. 15. Samostanska fototeka
- Sl. 16. GZPU, precrtala J. Sirovec
- Sl. 17. GZPU, precrtala J. Sirovec
- Sl. 18. DENICH, HRABAČ, 1991.
- Sl. 19. Fotografija: J. Sirovec, 2004.
- Sl. 20. GZPU, precrtala J. Sirovec

SAŽETAK

SUMMARY

PARK OF ST FRANJO KSAVERSKI'S MONASTERY COMPLEX IN ZAGREB

St Franjo Ksaverski's monastery complex in Zagreb is situated at the northern exit of the town towards Medvednica, between Cmrok and Mirogoj. Nearby there is a crossroad towards Gračani and Šestine. The complex comprises the following parts: Manor, Mallin's inn later (1618); Garden around the manor (its first representation on 1863 plan), Jesuits' summer retreat, villa Mallin later, (1730-36); Baroque park with the Way of the Cross (around 1720); St Ksaver's church (1752); Mallin's park (early 1860) and Monastery (1925).

St Franjo Ksaverski's sanctuary was built as a result of Jesuits' religious and cultural activities in the 17th and 18th centuries. A small country chapel grew into a big annual fair site. Calvary in front of the church is possibly unique in the world owing to its ambience calling for meditation as well as its historical and liturgical significance. The urban area stretching from downtown to Ksaver soon boasted exquisite urban gardens and parks. The name of St Ksaver was first recorded in 1647.

The construction of St Ksaver's complex started in the 17th century although, in the early 16th century, there was a record of St Mirko's chapel. The whole area was initially named after him. St Mirko's chapel was a single-storey summer retreat built in 1608 by the Jesuits. In 1657 a chapel was built in the „Jesuit vineyard formerly called St Mirko“ which was dedicated to St Franjo Ksaverski in 1658. In 1783 when the Jesuit order was dissolved, the estate surrounding St Ksaverski's church, the retreat and a small masonry house became private property. The entire estate was bought by Ivan Mallin in 1840, a member of a Greek merchant family from Zagreb. Maintenance of the park was later carried out by dr Mallin's son Naum who is believed to have been the designer of the park. He planted two Californian gigantic sequoias which were to become later a trademark of the park. The examples of *Sequoia-*

dendron giganteum are the oldest ones in Zagreb and its surroundings and were planted just a few years after this species was brought over from California. Later in the 19th century the park vegetation was enriched with exotic species. Mallin's park contains the most beautiful and precious examples of conifers and shows successful adaptation of exotic species to this geographical region. The area of the arboretum is small yet rich with around 60 distinct species of trees and bushes.

In the urbanization process of Ksaver one can distinguish different phases of urban changes which exerted an influence on the ambience. The essential elements of a recognizable matrix in that period and the past centuries are: the entirely preserved relief of this area; natural water courses of Medveščak on the eastern side of Ksaver and green hillsides of Tuškanac, Cmrok and Prekrižje to the west; communication links adapted to the topography in Ksaver's landscape which could be accessed from the south (nowadays Jandričeva street, former Ksaverska st.) which went on into Šestine and Naumovac street to the northwest – Gornje Prekrižje. These historical communication links are complemented with a pedestrian access from Jurjevska street and Cmrok, from Prekrižje and Jandričeva street and Gračanska cesta today. The last and important urban elements of the entire area in that period refer to an interpolation of the summer retreat complex with St Ksaver's church with old mills facilities to the east.

The Way of the Cross and Calvary were thoroughly renovated in 1925. A new portal, with two sculptures preserved from an ancient Baroque portal, was designed by the architect Ćiril Metod Iveković. Two ancient pillars have been preserved as well. Behind them there are 12 new chapels of each stop along the Way designed by Ćiril Iveković.

In the period following 1930 a new type of urbanization appeared on Ksaver: small size residential developments were built. However, communication and continuity of green hillsides from north to south and in the direction of the town has not been interrupted. A pattern of housing developments was formed harmonizing with the landscape and character of this area. In the second half of the 20th century some fundamental features of Ksaver valley disappeared: Medveščak stream, a small ancient canonical estate on the eastern side of the stream and mills on the western side of the stream. According to a graphic representation from 1977, the entire complex may be subdivided into several parts: the portal, park access, the lower terrace (Jesus' tomb), the upper terrace (three crosses), church access (staircase), the church itself, an addition to the monastery, the villa and the park. The whole complex is in the valley, on a raised platform spreading over the hillside in a cascade form. The slow entrance emphasizes the Baroque concept. The street leads to an oval portal of a „triumphal arch“ which is raised and accessed by a semi-circular staircase.

Calvary was situated within an authentic landscape. Photographs from 1880 bear witness to trees along the church access whereas farm land creates distant views. The concept of a shady alley leading and opening a view over the terraces towards the sanctuary has been kept in the 1925 renovation project. This effect was achieved by a selection of deciduous and coniferous trees mixed up thus creating an illusion of an extended yet closed alley axis throughout the four seasons. The park of St Ksaver's church belongs to landscape architecture and is proposed for protection on the basis of Law on Nature Protection within the category of a monument of landscape architecture.

JASMINA SIROVEC
DRAGICA BAREŠIĆ

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

JASMINA SIROVEC, dipl.ing.arh, stručna je suradnica za urbanističko planiranje u Gradskom zavodu za prostorno uređenje grada Zagreba od 1998. godine. Članica je radne grupe pri izradi Generalnoga urbanističkog plana grada Zagreba.

DRAGICA BAREŠIĆ, dipl.ing.arh, stručna je savjetnica za prostorno planiranje u Gradskom zavodu za prostorno uređenje grada Zagreba. Članica je radne grupe za izradu Prostornoga plana i GUP-a grada Zagreba.

JASMINA SIROVEC, Dipl.Eng.Arch., expert coordinator for urban planning in the City Bureau for Physical Planning of the City of Zagreb since 1998. She is a member of a team working on Master plan of Zagreb.

DRAGICA BAREŠIĆ, Dipl.Eng.Arch., expert adviser on physical planning in the City Bureau for Physical Planning of the City of Zagreb. She is a member of a team working on Physical plan of Zagreb and Master plan of Zagreb.

